

REZERWATY PRZYRODY I MIEJSCA CHRONIONE ZIEMI SZCZYCIEŃSKIEJ I JEJ OBRZEŻY

Celem zabezpieczenia i ochrony cennych zbiorowisk roślinnych, stanowisk ginących i zagrożonych gatunków roślin i zwierząt, a także swoistych cech krajobrazu na ziemi szczycieńskiej i jej obrzeżach utworzono dotychczas osiem rezerwatów przyrody. Dodatkowo cenne przyrodniczo fragmenty objęte są innymi formami ochrony. Niewielka część gminy Świątajno znajduje się w granicach Mazurskiego Parku Krajobrazowego. W ostatnich latach utworzono też kilka użytków ekologicznych. Na terenie byłego powiatu Szczytno istnieje kilkadziesiąt pomników przyrody, którymi są przede wszystkim okazałe, stare, pojedyncze drzewa, grupy drzew, zabytkowe aleje, a także potężne głazy narzutowe. W miarę postępu badań terenowych, prowadzonych przez przyrodników i władze ochrony przyrody, statusem ochronnym niemal co roku obejmowane są nowe cenne obiekty i obszary. W niniejszym artykule, przybliżającym tereny chronione ziemi szczycieńskiej, pominięte zostały pomniki przyrody, którym w przyszłości będzie poświęcone oddzielne opracowanie.

W ustawie o ochronie przyrody zapisano: „Rezerwat przyrody jest obszarem obejmującym zachowane w stanie naturalnym lub mało zmienionym ekosystemy, określone gatunki zwierząt i roślin, elementy przyrody nieożywionej, mające istotną wartość ze względów naukowych, przyrodniczych, kulturowych bądź krajobrazowych”. Spośród 44 rezerwatów przyrody, jakie istnieją na terenie województwa olsztyńskiego (stan na rok 1996 – dane Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody w Olsztynie), w granicach ziemi szczycieńskiej znajduje się sześć obiektów: „Galwica”, „Sołtysek”, „Kulka”, „Małga”, „Dęby Napiwodzkie” i „Pupy”. Dwa kolejne położone są bezpośrednio na obrzeżach omawianego terenu, są to: rezerwat „Jezioro Kośno” oraz „Czapliśko Ławni Lasek”. Na zatwierdzenie przez ministra ochrony środowiska czekają wnioski o utworzenie rezerwatu „Zimnowódka” oraz znaczne powiększenie rezerwatu „Galwica”.

Ze względu na przedmiot ochrony rezerwaty przyrody dzieli się na:

- leśne - chroniące rzadkie leśne zbiorowiska roślinne o znacznym stopniu naturalności,
 - krajobrazowe - chroniące naturalne formy krajobrazu,
 - florystyczne - chroniące rzadkie rośliny,
 - wodne - obejmujące zbiorniki i ciek wodne,
 - stepowe - obejmujące stanowiska roślin kserotermicznych,
 - torfowiskowe - chroniące torfowiska,
 - faunistyczne - chroniące stanowiska rzadkich gatunków zwierząt, miejsca odpoczynku w czasie wędrówek czy koncentracji poza okresem lęgowym,
 - przyrody nieożywionej - chroniące elementy środowiska abiotycznego.
- Ze względu na charakter ochrony wyróżnia się rezerwaty:
- ściśle, gdzie nie dopuszcza się żadnych działań,
 - częściowe, w których możliwe jest podejmowanie działań zgodnych z celami ochrony.

Spośród obiektów znajdujących się na ziemi szczecińskiej rezerwatem ścisłym, nie udostępnionym do zwiedzania jest tylko rezerwat „Galwica”; pozostałe są to rezerwaty częściowe.

Rezerwat torfowiskowy „Galwica” położony jest wśród rozległych lasów Nadleśnictwa Szczytno, około 1,3 km od siedziby Leśnictwa Galwica. Administracyjnie należy do gminy Jedwabno. Rezerwat utworzono w 1958 roku, a jego powierzchnia wynosi 95,09 ha. Planuje się powiększenie o kolejne 196,82 hektara, a w przyszłych nowych granicach będzie liczył 291,91 ha. Obejmuje rozległe torfowisko niskie i przejściowe, będące miejscem występowania szeregu rzadkich i ginących roślin. Rosną tu między innymi: turzyca obła (*Carex diandra*), turzyca bagienna (*C. limosa*), turzyca tunikowa (*C. paradoxa*), turzyca gwiazdkowa (*C. stellulata*), lipiennik Loesela (*Liparis loeseli*), listera jajowata (*Listera ovata*), storczyk Traunsteinera (*Orchis traunsteineri*), kruszczyk błotny (*Epipactis palustris*), gwiazdnica grubolistna (*Stellaria crassifolia*), wierzba borówkolistna (*Salix myrtilloides*). Jest to także ważne miejsce gniazdowania wielu ciekawych i rzadkich gatunków ptaków np.: cietrzewia (*Tetrao tetrix*), żurawia (*Grus grus*), gągoła (*Bucephala clangula*), cyraneczki (*Anas crecca*), kureczki nakrapianej (*Porzana porzana*), bekasa kszyska (*Gallinago gallinago*), orlika krzykliwego (*Aquila pomarina*). Bardzo ciekawy jest świat motyli, reprezentowany przez wiele gatunków rzadkich i ustępujących, związanych z torfowiskami i bagnami. Jako rezerwat ścisły nie jest udostępniony dla turystów¹.

Rezerwat florystyczny „Sołtysek” liczy 10,47 ha powierzchni i położony jest na terenie gminy Pasym, w odległości około 2 km na zachód od wsi Grom. Swymi granicami obejmuje torfowiska niskie i przejściowe powstałe w wyniku złądowienia dawnego jeziora Sołtysek. Rezerwat utworzono w 1969 roku celem zachowania, ze względów naukowych i dydaktycznych, stanowiska modrzewicy północnej (*Chamaedaphne calyculata*). Ten reliktowy gatunek w Polsce występuje w zaledwie siedmiu miejscach². Stanowisko w rezerwacie „Sołtysek” przez całe dziesięciolecie było jedynym znanym na Warmii i Mazurach. Dopiero w 1987 roku odkryto drugie miejsce występowania tej rośliny³. Oprócz chamedafny północnej występuje tu wiele innych reliktowych i rzadkich gatunków roślin, jak np.: brzoza niska (*Betula humilis*), lipiennik Loesela, rosiczka długolistna (*Drosera anglica*), rosiczka okrągłolistna (*D. rotundifolia*), kruszczyk błotny. W przeszłości lista gatunków roślin była znacznie dłuższa. W ostatnich dziesięcioleciach nie udało się odnaleźć, między innymi, wełnianeczki delikatnej (*Eriophorum gracile*), wierzby czarniawej (*Salix nigricans*), gwiazdnicy grubolistnej, skalnicy torfowiskowej (*Saxifraga hirculus*). Najprawdopodobniej zanik tych gatunków spowodowany został zmianami, jakie nastąpiły po intensywnych melioracjach, prowadzonych na przełomie XIX i XX wieku.

Wielką osobliwością przyrodniczą jest rezerwat florystyczny „Kulka”, zwany też rezerwatem roślinności stepowej (pontyjskiej), położony na terenie gminy Dźwierzuty, w odległości około 1,2 km od miejscowości Orżyny. Rezerwat ten utworzono w 1955 roku celem zachowania, ze względów naukowych i dydaktycznych, fragmentu lasu ze stanowiskami flory pontyjskiej i roślin chronionych⁴. Rezerwat „Kulka” liczący 12,39 ha powierzchni

¹ B. Polakowski, C. Hołdyński, W. Jastrzębski, E. Szymkiewicz, M. Szymkiewicz, *Waloryzacja przyrodnicza rezerwatu „Galwica”*. Urząd Wojewódzki w Olsztynie, Olsztyn 1993 (maszynopis).

² J. Kruszelnicki, *Chamedafne północna (Chamaedaphne calyculata)*, w: K. Zarzycki, R. Kaźmierczakowa, *Polska czerwona księga roślin*, Instytut Botaniki, Kraków 1993, s. 310.

³ Ibidem.

⁴ J. Panfil, *Pojezierze Mazurskie*, Warszawa 1978, s. 186.

ciągnie się wąskim pasem, o przeciętnej szerokości 20-30 m i długości około 2500 m wzdłuż wschodniego brzegu rynnowego jeziora Łęsk, mającego 116 ha powierzchni i maksymalną głębokość 39,5 m⁵. Usytuowany na wysokim brzegu jeziora rezerwat porastają w większości dwa zespoły leśne: grąd mający charakter lasu dębowo-grabowego oraz bór mieszany. Strome zbocza jeziora porasta wiele gatunków roślin kserotermicznych, należących do tzw. elementu pontyjskiego i subpontyjskiego, jak np.: sasanka łąkowa (*Pulsatilla pratensis*), sparceta piaskowa (*Onobrychis arenaria*), driakiew żółtawa (*Scabiosa ochroleuca*), pięciornik piaskowy (*Potentilla arenaria*), gorysz pagórkowy (*Peucedanum oreoselinum*), groszek czerniejący (*Lathyrus niger*), ciemiężyk białokwiatowy (*Vincetoxicum officinale*). W przeszłości lista rzadkich gatunków roślin była znacznie dłuższa, między innymi występowały tu: dzwoniecznik wonny (*Adenophora liliifolia*), od 1955 roku nie obserwowano sasanki wiosennej (*Pulsatilla vernalis*), sasanki otwartej (*P. patens*), miłka wiosennego (*Adonis vernalis*). W 1980 roku po raz ostatni stwierdzono ostrołódkę kosmatą (*Oxytropis pilosa*), także nie występuje już koniczyna łubinowata (*Trifolium lupinaster*)⁶. Przyczyną stopniowego zaniku gatunków stepowych i kserotermicznych jest proces zarastania otwartych powierzchni rezerwatu przez zespół grądu i boru mieszanego, a także silny rozwój warstwy krzewiastej oraz zarastanie muraw kserotermicznych przez paproć orlicę (*Pteridium aquilinum*) i siewki dębu⁷. Pomimo tych zmian rezerwat „Kulka” jest nadal cennym i godnym zwiedzenia obiektem przyrodniczym.

Rezerwat leśny „Dęby Napiwodzkie” liczy 37 ha powierzchni i położony jest na terenie gminy Jedwabno, w Leśnictwie Nowy Las (Nadleśnictwo Jedwabno). Rezerwat usytuowany jest w pobliżu siedziby leśnictwa Nowy Las, tuż przy szosie Jedwabno–Nidzica. W obiekcie tym chroniony jest drzewostan utworzony przez trzy zespoły leśne: grąd nizinny gwiazdnicowy, bór mieszany sosnowo-dębowy i łęg olszowy. Spośród nich najciekawszy wydaje się grąd nizinny gwiazdnicowy, w obrębie którego rośnie 65 dębów liczących po około 340 lat. Najgrubszy z nich mierzy w obwodzie 600 cm. W runie występuje kilka gatunków roślin chronionych i częściowo chronionych: warzynek wilczełyko (*Daphne mezereum*), lilia złotogłów (*Lilium martagon*), podkolan biały (*Platanthera bifolia*), marzanka wonna (*Asperula odorata*), kopytnik pospolity (*Asarum europaeum*). Na szczególne podkreślenie zasługuje fakt, iż pomnikowe dęby tworzą tu nawyższą warstwę drzewostanu i są to drzewa górujące nad innymi stuletnimi dębami. Taki układ struktury drzewostanu spotykamy wyłącznie w Puszczy Białowieskiej⁸. Rezerwat jest także cenną ostoją wielu ciekawych ptaków. Na położonych w sąsiedztwie łąkach spotkać można żurawie, orliki krzykliwe, bociany czarne (*Ciconia nigra*), a w samym rezerwacie gniazdują, między innymi, muchołówka mała (*Ficedula parva*) i dzięcioł średni (*Dendrocopos medius*).

Rezerwat leśny „Pupy” położony jest w gminie Świętajno, w odległości około 1 km na zachód od osady Szklarnia, w pobliżu szosy Spychowo–Rozogi. Rezerwat obejmuje

⁵ Z. Endler, J. Zielińska, *Degradacja florystyczna rezerwatu „Kulka” na Pojezierzu Olsztyńskim*, Chrońmy Przyrodę Ojczystą, 1992, z. 4, s. 81–84.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ H. Chudyba, Z. Endler, *Przyroda projektowanego rezerwatu „Ostańce” w Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej*, Chrońmy Przyrodę Ojczystą, 1987, z. 2, s. 52–61.

obszar leśny o powierzchni 58,18 ha i powołano go celem zachowania, ze względów naukowych i dydaktycznych, starodrzewu mieszanego z udziałem świerka, sosny, dębu i buka, który występuje tu poza granicą swego naturalnego zasięgu. Około 30% jego powierzchni stanowią drzewostany w wieku powyżej stu lat, a niektóre fragmenty liczą nawet po około 250 lat. Ten rosnący na żyznym siedlisku drzewostan charakteryzuje się bogatym runem. Rezerwat zasiedla szereg ciekawych gatunków ptaków, w tym gołąb siniak (*Columba oenas*), muchołówka mała i dzięcioł czarny (*Dryocopus martius*).

Rezerwat faunistyczny „Małga” położony jest na terenie gminy Jedwabno, około 6 km na zachód od miejscowości Rekownica. Otaczają go lasy nadleśnictw Jedwabno i Szczytno. Liczący 147 ha powierzchni rezerwat swymi granicami obejmuje silnie zabagniony odcinek doliny Omulwi, w bezpośrednim sąsiedztwie nie istniejącej od połowy lat pięćdziesiątych wsi Małga. Rezerwat tworzą przede wszystkim rozległe turzycowiska, trzcinowiska, a także zarośla wierzbowo-brzozowe. Jest to ważne miejsce gniazdowania wielu ptaków wodno-błotnych, a także duża ostoja o znaczeniu krajowym i europejskim wędrownych i niełęgowych żurawi. Swoje lęgi odbywają tu między innymi: łabędzie (Cygnyus olor), żurawie, czajki (*Vanellus vanellus*), bekasy kszuki, ginące cietrzewie, kureczki nakrapiane, derkacze (*Crex crex*). Nieregularnie gniazdują bardzo rzadkie na Mazurach błotniaki popielate (*Circus pygargus*). Stałymi gośćmi w rezerwacie są orły bieliki, gniazdujące w sąsiedztwie orliki krzykliwej, ponadto czaple siwe (*Ardea cinerea*), bociany czarne, przelotne bataliony (*Pilomachus pugnax*), brodziec leśny (*Tringa glareola*) i wiele innych. Rezerwat „Małga” jest ważną ostoją przelotnych żurawi. W czasie jesiennych wędrówek nocuje tu do 1500 tych ptaków. Jest to także ważna ostoja wielu ciekawych ssaków – teren ten zasiedlają bobry (*Castor fiber*), wydry (*Lutra lutra*), często spotyka się ślady bytności wilków (*Canis lupus*)⁹.

Rezerwat faunistyczny „Czapliisko Ławny Lasek” położony jest na terenie gminy Piecki, na wschodnim brzegu jeziora Uplik, w odległości około 1 km na południowy zachód od wsi Zgon. Ten liczący 7 ha powierzchni obiekt obejmuje opuszczoną kolonię czapli siwej w starym drzewostanie sosnowym, liczącym około 190 lat. Po około 70 latach zajmowania dotychczasowego czaplińca ptaki przeniosły się na przeciwległy brzeg tego samego jeziora. Jest to zjawisko typowe dla tego gatunku, a jego przyczyny nie zawsze są jasne.

Rezerwat krajobrazowy „Jezioro Košno” liczy 1232,85 ha powierzchni i położony jest na terenie gmin Purda i Pasym, w pobliskim sąsiedztwie szosy Olsztyn–Szczytno. Ten duży rezerwat obejmuje swoimi granicami rozległe, nie zagospodarowane turystycznie, jezioro Košno o powierzchni 551,9 ha i maksymalnej głębokości 44,5 m oraz otaczający je pas lasu. Brzegi jeziora są przeważnie wysokie i dość stromo uformowane, jedynie w północnej części płaskie lub łagodnie wzniesione. Porastają je w większości stare bory sosnowe. Jest to okolica niezwykle malownicza, z dobrze zachowanym naturalnym krajobrazem. W otaczających jezioro lasach zachowało się sporo interesujących i dość rzadkich roślin: zimoziół północny (*Linnaea borealis*), pomocnik baldaszkowy (*Chimaphila umbellata*), widłak jałowcowaty (*Lycopodium annotinum*), widłak goździsty (*Lycopodium clavatum*). Spokojne, rozległe jezioro i otaczające je lasy są miejscem występowania

⁹ M. Szymkiewicz, I. Dziugiel, S. Kit, *Awifauna wybranych łąk i obszarów podmokłych Pojezierza Mazurskiego*, Fundacja IUCN Poland Warszawa, Olsztyn 1995 (maszynopis).

wielu ciekawych gatunków ptaków. Między innymi gniazdują tu: gągoły, kania czarna (*Milvus migrans*), orlik krzykliwy, dzięcioł czarny, derkacz. Nad wodą często obserwuje się orły bieliki. Brzegi jeziora i połączone z nim ciek wodne zamieszkują wydry.

Projektowany rezerwat torfowiskowy „Zimnowódka” położony jest nad północnym brzegiem jeziora Sasek Mały (Szoby Małe), w pobliżu wsi Sasek Wielki. Rezerwat będzie liczył 150,4 ha. Otaczają go lasy Nadleśnictwa Szczytno. Administracyjnie teren ten leży zasadniczo w granicach gminy Jedwabno, jedynie niewielka część (ok. 15 ha) należy do gminy Szczytno. Znaczną część rezerwatu (ok. 100 ha) tworzą silnie zróżnicowane pod względem florystyczno-fitosocjologicznym zbiorowiska łąkowe, turzycowiskowe, szuwarowe i torfowiskowe, a także zarośla wierzbowe i młode lasy olchowe¹⁰. Na terenie projektowanego rezerwatu stwierdzono występowanie wielu rzadkich i interesujących gatunków roślin i zwierząt. Spośród roślin na uwagę zasługują, między innymi: turzyce - obła, bagienna i gwiazdkowata, pajęcznica gałęzista (*Anthericum ramosum*), kruszczyk błotny, storczyk szerokolistny, gwiazdnica grubolistna. Bardzo bogata jest fauna przyszłego rezerwatu. Wykryto tu obecność 44 gatunków motyli dziennych, do rzadszych należą: czerwonończyk płomieniec (*Palaeochrysophanus hippothoe*), perłowiec wschodni (*Argyronome laodice*), przepłatka torfowa (*Melithaea diamina*), strzępotek większy (*Coenonympha tullia*). Spośród 122 gatunków ptaków obserwowanych na terenie rezerwatu do ciekawszych należą: gągoł, żuraw, cietrzew, wodnik (*Rallus aquaticus*), kureczka nakrapiana, derkacz, bekas kszyc, brodziec samotny, orlik krzykliwy, kania czarna, błotniak popielaty.

Stosunkowo nową formą ochrony przyrody są użytki ekologiczne, czyli zasługujące na ochronę pozostałości ekosystemów mających znaczenie dla zachowania unikatowych zasobów genowych i typów środowisk, jak: naturalne zbiorniki wodne, śródpolne i śródleśne „oczka wodne”, kępy drzew i krzewów, bagna, torfowiska, wydmy, płaty nie użytkowanej roślinności, starorzecza, wychodnie skalne, skarpy itp. Na omawianym terenie i jego obrzeżach utworzono do czasu 3 użytki ekologiczne; są to: Stawy w Tylkówku koło Pasymia, Dymerskie Łąki i Złotowisko Żurawi koło wsi Dymier. Kolejne tego typu obiekty znajdują się w trakcie organizacji.

Użytek ekologiczny „Stawy w Tylkówku” liczy 140 ha powierzchni i położony jest na terenie gminy Pasym. Swymi granicami obejmuje zespół zagospodarowanych stawów rybnych wraz ze stumetrowej szerokości pasem leśnym przylegającym do południowo-wschodniej części stawów. Jest to ważne miejsce gniazdowania, żerowania, koczowania i zatrzymywania się podczas wędrówek ptaków wodno-błotnych i drapieżnych. Swoje lęgi odbywają tu, między innymi: gągoły, kaczki krakwy (*Anas strepera*), czernice (*Aythya fuligula*), głowienki (*Aythya ferina*), wodniki, żurawie, sieweczki rzeczne (*Charadrius dubius*). Latem przebywa tu do 400 niełęgowych łabędzi. Jest to także ważne miejsce koczowania niełęgowych bielików, w okresie jesiennym obserwuje się koncentracje tych orłów, liczące maksymalnie do 22 ptaków. W okresie lęgowym stawy są ważnym terenem łowieckim dla trzech par rybołówów. W czasie wiosennych i jesiennych wędrówek zatrzymują się tu liczące niekiedy setki osobników stada mew śmieszek (*Larus ridibundus*), czajek, batalionów, kaczek krzyżówek (*Anas platyrhynchos*), czernic, głowienek. Obserwować można wiele innych ciekawych ptaków, w tym gatunki rzadkie, jak np.: łabędzie krzykliwe

¹⁰ B. Polakowski, C. Hołdyński, W. Jastrzębski, M. Szymkiewicz, E. Szymkiewicz, *Waloryzacja przyrodnicza rezerwatu „Zimnowódka”*, Urząd Wojewódzki w Olsztynie, Olsztyn 1993 (maszynopis).

(*Cygnus cygnus*) i małe (*C. bevicikii*), ohary (*Tadorna tadorna*), trzecie bielaczki (*Mergus albellus*), czaple białe (*Egretta alba*), rybitwy wielkodziobe (*Hydroprogne caspia*), rybitwy białoczelne (*Sterna albifrons*), rybitwy białoskrzydłe (*Chlidonias leucoptera*), różne gatunki biegusów (*Calidris* sp.) i brodziec (Tringa sp.) oraz wiele innych.

Użytek ekologiczny „Dymerskie Łąki” liczy około 250 ha powierzchni i obejmuje pas wtórnie zabagnionych łąk, rozciągających się między miejscowościami: Popowa Wola i Rutkowo (gmina Dźwierzuty) oraz Dymerska Łąka, Labuszewo i Dymier (gmina Biskupiec). Obszar Dymerskich Łąk porasta przede wszystkim rozległy szuwar trzcinowy, przeplatany siecią zarośniętych rowów i kanałów oraz zaroślami wierzbowo-brzozowymi. Na obrzeżach występują miejscami turzycowiska i ekstensywnie użytkowane łąki i pastwiska. Jest to ważne miejsce gniazdowania wielu ptaków wodno-błotnych oraz duża ostoja niełęgowych i przelotnych żurawi. Spośród gatunków lęgowych na uwagę zasługują: bąk (*Botaurus stellaris*), kureczka nakrapiana, kureczka zielonka (*Porzana parva*), wodnik, derkacz, błotniak stawowy (*Circus aeruginosus*), dzierzba srokosz (*Lanius excubitor*), remiz (*Remis pendulinus*), dziwonka (*Carpodacus erythrinus*). Sosny rosnące na skraju łąk są miejscem nocowania niełęgowego stada bocianów białych (*Ciconia ciconia*) składającego się z około 60 osobników. Jesienią Dymerskie Łąki wraz z okolicznymi polami są miejscem gromadzenia się i nocowania miejscowych oraz przelotnych żurawi. Największe obserwowane tu stado liczyło 2500 osobników. Jest to ostoja ptaków o znaczeniu krajowym¹¹.

Bezpośrednio z Dymerskimi Łąkami graniczy użytek ekologiczny „Złotowisko Żurawi koło wsi Dymier”. Użytek ten liczy 70 ha powierzchni i obejmuje swymi granicami pagórkowate pola położone na skraju Dymerskich Łąk, gdzie szczególnie chętnie zatrzymują się i nocują przelotne żurawie.

Na ziemi szczycieńskiej projektuje się utworzenie kolejnych użytków ekologicznych, między innymi przynajmniej tą formą ochrony powinny być objęte następujące cenne przyrodniczo obszary: rozlewisko Powalczyn, bagienna dolina Omulwi (od granic rezerwatu „Małga” aż po szosę Jedwabno–Nidzica). Obecnie trwają prace organizacyjne zmierzające do utworzenia użytku ekologicznego, który swymi granicami obejmie tereny otwarte zlikwidowanego poligonu Muszaki, w tym liczący około 120 ha powierzchni obszar nieużytków i bagien przylegających do rezerwatu „Małga”.

Kolejną formą ochrony przyrody występującą na omawianym terenie jest park krajobrazowy. Zgodnie z ustawą o ochronie przyrody, „parkiem krajobrazowym jest obszar chroniony ze względu na wartości przyrodnicze, historyczne i kulturowe, a celem jego utworzenia jest zachowanie, popularyzacja i upowszechnianie tych wartości w warunkach racjonalnego gospodarowania”. Na terenie byłego powiatu Szczętno ta forma ochrony reprezentowana jest obecnie bardzo skromnie. Tylko niewielki fragment gminy Świętajno (okolice Spychowa) wchodzi w skład Mazurskiego Parku Krajobrazowego. Najprawdopodobniej wkrótce będzie to pod względem powierzchni ochrony forma dominująca. W fazie organizacji znajduje się bowiem projektowany Park Krajobrazowy Puszczy Napiwodzko-Ramuckiej, który swymi granicami obejmie znaczną część ziemi szczycieńskiej.

¹¹ M. Szymkiewicz, I. Dziugiel, S. Kit, *Awifauna wybranych łąk i obszarów podmokłych Pojezierza Mazurskiego*, Fundacja IUCN Poland Warszawa, Olsztyn 1995 (maszynopis).

W obrębie parku znajdują się rozległe obszary leśne, rozciągające się pomiędzy Szczytnem, Wielbarkiem, Nidzicą, Butrynami i Pasymiem. Powierzchnia przyszłego parku ma liczyć około 61 tysięcy hektarów. Duży fragment okolic Szczytna znajdzie się także w granicach strefy ochronnej tworzonego parku.

Część terenów leśnych, a od 1995 roku także niektórych obszarów bagienno-łąkowych oraz pewne fragmenty krajobrazu rolniczego objęte są tzw. ochroną strefową rzadkich gatunków ptaków. Ta forma ochrony została w Polsce zapoczątkowana na mocy rozporządzenia ministra leśnictwa i przemysłu drzewnego w grudniu 1983 roku. Wówczas objęła ona 9 rzadkich gatunków ptaków drapieżnych (dziennych) oraz puchacza i czarnego bociana. Spośród gatunków chronionych w sposób szczególny na ziemi szczycieńskiej regularnie gniazdują: orzeł bielik, rybołów (*Pandion haliaetus*), orlik krzykliwy, puchacz (*Bubo bubo*) i czarny bocian. Niewykluczone są tu sporadyczne lęgi takich gatunków, jak: orlik grubodzioby (*Aquila clanga*), orzełek włochaty (*Hieraetus pennatus*), gadożer (*Circaetus gallicus*) oraz sokół wędrowny (*Falco peregrinus*). Ochrona lęgów tych gatunków polega na tym, iż wokół ich gniazd wyznacza się tzw. strefę ochrony ścisłej (do 200 m), w której w ciągu całego roku obowiązuje zakaz dokonywania jakichkolwiek zmian środowiskowych. W okresie od 1 lutego do 31 sierpnia obowiązuje też tak zwana strefa ochrony częściowej, o promieniu do 500 m od gniazda. W obrębie stref ochronnych nie wolno wycinać drzew i krzewów, przeprowadzać melioracji, wznosić budowli i obiektów turystycznych, prowadzić polowań itp. Przebieg i granice stref ochronnych wyznacza, z upoważnienia wojewody, wojewódzki konserwator przyrody. Na teren stref ochronnych obowiązuje zakaz wstępu. Nie dotyczy on tylko pracowników służby leśnej oraz osób upoważnionych przez konserwatora przyrody. Strefa ochrony ścisłej (w promieniu 200 m od gniazda) zabezpiecza stanowisko lęgowe wraz z otaczającym je drzewostanem. Stanowi niejako mały rezerwat przyrody o powierzchni 12,5 ha. Ponieważ w niektórych nadleśnictwach ziemi szczycieńskiej utworzono takich stref nawet kilkadziesiąt (np. w Nadleśnictwie Jedwabno), daje to łącznie dość duży powierzchniowo obszar szczególnie chroniony. Nowe rozporządzenie ministra ochrony środowiska, zasobów naturalnych i leśnictwa wydłużyło znacznie liczbę gatunków chronionych w ten sposób i spośród ptaków zamieszkujących okolice Szczytna znalazły się na niej: kania czarna, kania rdzawa (*Milvus milvus*), cietrzew oraz kraska. Dwa ostatnie gatunki swoje główne populacje na Pojezierzu Mazurskim mają właśnie na ziemi szczycieńskiej, stąd też istnieje pilna potrzeba ustanowienia stref ochronnych wokół ich miejsc gniazdowania, tokowisk (w przypadku cietrzewia) i stałych ostoi. Strefy ochronne tworzone wokół gniazd dużych ptaków drapieżnych obejmują z reguły stare drzewostany, które są najczęściej ostojami także wielu innych gatunków zwierząt¹².

Szybkie tempo przemian, jakie zachodzą wokół nas, w tym liberalizacja obrotu ziemią, dalsza ekspansja budownictwa lotniskowego, dewastacja drzewostanów prywatnych i towarzyszące temu bardzo niespójne i niejasne przepisy prawne, a także niekiedy ich brak sprawiają, że mimo istniejących już rezerwatów, użytków ekologicznych, ochrony strefowej i parków krajobrazowych byt wielu gatunków zwierząt na ziemi szczycieńskiej jest bardzo zagrożony. Nadal więc, nie tylko przed przyrodnikami i leśnikami, ale i przed każdym, kto czuje się odpowiedzialny za stan ojczystej fauny, leży obowiązek zapewnienia przyszłości tym gatunkom, by mogły nadal żyć obok nas i by przetrwały dla naszych następców.

¹² M. Szymkiewicz, E. Szymkiewicz, *Waloryzacja faunistyczna użytku ekologicznego „Stawy w Tyłkowie”*, Olsztyn 1994 (maszynopis).